

et educati in fide catholica fuissent, ac postea descivissent (1). Illi enim non per pœnitentiam solum, sed per manuum etiam impositionem, ac si in hæresi uncti non fuissent, etiam per sacri chrismatis unctionem recipiebantur (2). Quamquam enim baptismus valide collatus haberetur, tamen suspensa videbatur manere charitas, quæ in sola Ecclesiæ unitate habetur, donec ad catholicæ matris sinum accederent. Contra qui primum catholici, deinceps hæretici fuerant, excipiebantur per pœnitentiam, quæ brevior, longiorve erat pro ratione rerum, ac temporum disciplina (3).

(1) Confer S. August. *Ep. 93. ad Vincent. Episc. C. 13. opp. t. 2. col. 253. ed. Maurin. Ven. 1729.*, et l. 2. contra Crescon. Donat. c. 16. t. 9. col. 419. cit. ed.

(2) Vide Petrum de Marca in can. 28. *Conc. Claromont.*

(3) Concilium Eliberitanum can. 12. apud Labbæum *conc. t. 1. col. 995.* hos hæreticos decem annos agere pœnitentiam voluit; Concilium Agathense can. 60. t. 5. col. 530. tempus hoc contraxit ad annos tres; Concilium Epaonense can. 29. t. 5. col. 718. etiam tertio anno pœnitentiam mitigavit. Plura ea de re habet Binghamus *Orig. eccles. l. 16. c. 6. §. 16. et 17. t. 7. p. 302. et seq. ed. Halæ Magdeburg. 1761.*

TITULUS V.

De schismate.

I. Schisma quid?

II. An schismatici sint hæretici?

III. Quotuplex schisma?

IV. Schismaticorum pœnæ.

§. I.

Schisma etiam Græcum nomen est, quod latine scissuram, ac divisionem significat. Schismatici sunt, qui se ab unitate separant Ecclesiæ Catholicæ, quæ in eo est posita, ut plures, Ecclesiæ particulares, tamquam plura membra, sub uno omnium capite unum corpus efficiant. Cum autem hujus unitatis centrum sit Summus Pontifex, nec sine hoc centro, in quo omnes particulares Ecclesiæ copulantur, una ex cunctis Ecclesiis effici possit, facile intelligitur, Ecclesiæ unitatem abrumpere, ideoque esse schismaticos, qui à Romano Pontifice discessionem faciunt (1). Nam

qui discedunt à centro, in quo unitas existit, ii profecto ab unitate discedunt; nec cum Ecclesia conjuncti esse possunt, qui ab ejus capite disjuncti, ac dissociati sunt. Itaque Schismatici sunt Græci, qui sub Patriarcha Constantinopolitano in Turcarum imperio vitam agunt (2); Ultrajectenses (3), ceteri; qui divisi sunt à Sede Romana, est à capite Ecclesiæ, centroque unitatis.

(1) Diserte Cyprianus *de Unit. Eccl. p. 397. ed. Baluzii Ven. 1728.* (qui locus corruptus est in textu Felii p. 78. *ed. Amstelad. 1700.* "Qui cathedram Petri, inquit, super quam fundata est Ecclesia, deserit, in Ecclesia se esse confidit?" Hieronymus *ep. 15. n. 2. ad Damas. P. de Hipost. opp. t. 1. col. 2. edit. Vallarsii Veron.*, "Beatitudini tuæ, inquit, idest cathedræ Petri communionem consocior . . . quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est." Ambrosius *Orat. de Obi. Satyr. fr. n. 47. p. 527. t. 6. ed. Ven. 1781.*, per contactusque ex eo est, inquit, utrum nam cum Episcopis catholicis, h. e. cum Romana Ecclesia conveniret." Eadem est sententia Irenæi *contra hæres. l. 3. c. 3. opp. t. 1. p. 175. ed. Massueti Ven. 1734.*, qui de Ecclesia Romana dicit hæc: "Ad hanc, enim Ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire Ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles." Quem clarissimum Irenæi locum frustra convellere, ac detorquere conantur Protestantes, præsertim Fellus, Grabbins, Salmasius, quos solide refellunt Massuetus *Dissert. 3. Irenæum art. 4. n. 31. et seq. t. 2. p. 108. et seq. cit. ed. Ven.*, Valsecchius *La verità della Chiesa Cattolica Romana c. 6.*, & Mamachius *ep. 4. ad Febron. p. 322. seq. et p. 419. seq.* Possem & alia afferre Patrum & Conciliorum quoque testimonia, quæ prope innumera sunt, nisi Institutionum brevis impedimento esset. Nolo tamen omittere præclara quædam ea de re Gallicanæ Ecclesiæ testimonia. *Il ne faut*, inquit Bossuetius *Instruct. sur les promesses faites à l'Eglise p. 96. Paris. 1700.*, "que un peu, de bon sens, & de bone foi, pour avouer, que l'Eglise Chrétienne à eu dès son origine, pour une marque de son unité la communion avec la Chaire de S. Pierre, dans la quelle tous les autres Sièges ont gardé l'unité." In qua sola unitas ab omnibus servaretur: "en sorte, qu'en y demeurant, comme nous faisons, nous sommes le corps, qui a vû tomber à droit, & à gauche ceux, qui se sont separés, eux mêmes." Episcopus Bononiensis *Docum. pastor. 1724.* "Il ne me reste, inquit, mes très chers freres, qu'à vous exhorter de ne vous écarter jamais de la foi de l'Eglise de Rome. C'est par l'union, au Sainte Siège Apostolique, que l'Eglise est une." Et Cardinalis de Bissy *in Docum. pastor. 14. Juin 1728.* "L'Eglise de Rome, inquit, que Jesus-Christ a établie la tête d'un corps, qui doit tou-

jours être un, & qui ne peut toutefois conserver son unité, qu'en demeurant uni avec elle." Alia bene multa ea de re Gallicanæ Ecclesiæ testimonia collegit Auctor operis, cui titulus *de Romani Pontificis auctoritate Ecclesiæ Gallicanæ doctrina l. 1. c. 3. §. 2. et 3.* Egregie totum hoc argumentum persequitur Auctor tractatus *de schismate*, qui primum Gallice editus est, deinde Italice redditus prodit anno 1718. sine loco. Illud postremo animadvertam, adeo necessariam semper habitam fuisse omnium Ecclesiarum cum Romana Ecclesia communionem, & conjunctionem, ut cuncti Episcopi eam præseferre, atque omnibus testatam facere voluerint. Ea de causa in Concilio Nicæno statutum est, ut in litteris formatis, quæ catholicam communionem ostendebant, non solum describeretur prima littera nominis trium Personarum Sanctissimæ Trinitatis, sed etiam prima littera nominis Petri, ut ita communio cum unitatis centro Romana Ecclesia designaretur, uti ostendit Baronius *ad an. 325. p. 143. t. 4. ed. Lucæ.* Hinc etiam, ut recte est observatum à Cl. Zaccaria *de Reb. ad Histor. atque antiq. eccles. pert. Diss. 12. c. 3. §. 5. p. 251. ed. Fulgin. 1861.*, sæculo XI. catholici Episcopi, ut à schismaticis distinguerentur, sese *Apostolicæ Sedis gratia* Episcopos appellabant. Hæc quidem formula his concepta verbis qua nunc etiam Catholici Episcopi utuntur, haud usurpari primum cœpit sæculo XIII., ut Thomassinus *Vet. & nov. Eccles. disciplin. par. 1. l. 1. c. 60. n. 9.* Patres Maurini *de Arte diplomatica t. 4. p. 591. not. 1.* aliique existimant, sed etiam sæculis XI., & XII. in usu erat, quod certissimis allatis monumentis ostendit Zaccaria *l. c. c. 3. p. 235. et seq.* Quin etiam multo ante hoc tempus S. Leo M. Anatolium sua, hoc est *Apostolicæ Sedis gratia* Constantinopolitanum Episcopum constitutum affirmat, uti sapienter est animadversum à Cl. Mamachio *ad auctor. oper. Quid est Papa? ep. 3. §. 1. t. 1. p. 251. ad 256.* quo loco graviter, nervoseque ostenditur, quam merito ab Episcopis, præsertim Occidentis, ea formula adhibenda sit.

(2) Adversus schisma Græcorum late scripserunt Emanuel Coleca *l. 4. contra Græcos*, Jos. Stegmannus "Refutatio errorum Phontanorum, Michael Nau Ecclesiæ Romanæ Græcæque vera effigies &c." *Paris. 1680.*, Stephanus de Altimura, quo nomine latet P. Le-Quemius, *Panoplia contra schisma Græc. Paris. 1718.*

(3) Confer "Historiam de Rebus Ecclesiæ Ultrajectensibus à tempore mutatae religionis in Fœd. Belgio monumentis authenticis roborata, tam variisque dissertationibus illustratam Coloniae Agripinæ 1725," Cornelium Paulum Hoynek van Papendrecht "Historia Ecclesiæ Ultrajectinæ à tempore mutatae Religionis in Fœderato Belgio, in qua ostenditur ordinaria Sedis Archiepiscopalis, & Capitula jura intercedisse Mechliniæ 1727." & Aloysum Mozzium "Storia delle rivoluzioni della Chiesa di Utrecht Venezia 1787." Hoc quoque argumentum pari cum laude tractavit Laurentius Veith in libro *de Gemina delectatione edito Augustæ Vindelic. 1785. sect. 2. art. 2. p. 100. seq.*

Videndæ autem in primis sunt litteræ tres plenæ gravitatis, veritatis, auctoritatis, dignitatis, quas Optimus, Sapientissimusque Pontifex PIUS VI an. 1778. & 1779. dedit ad Fœderati Belgii Catholicos adversus schismaticos Episcopos Ultrajectenses, quasque describit Mozzius *cit. histor. p. 203. & seq. t. 3.*

§. II. Schismatici propriæ hæretici non sunt, quoniam integram relinquunt Ecclesiæ doctrinam (1); at nullum schisma est, si diu stet, quod in hæresim non recidat, quoniam qui in illo pervicaci animo perseverat, Ecclesiæ auctoritatem contemnit, ipsaque pertinacia schismatici profitentur, quod catholicæ Ecclesiæ doctrina non patitur, extra Ecclesiæ unitatem salutem dari (2). Quin omnes schismatici sibi aliquod dogma confingere solent, ut justas suæ discessionis causas habere videantur (3).

(1) *Can. 43. caus. 23. qu. 5.*

(2) Nostro hoc sæculo Tillotsonus, Saurinus, Bolingbrokeus, Jurieus, Marchio de Argens, ceteri similes ausi sunt defendere, quod hæretici, & schismatici extra Ecclesiæ unitatem non sint, atque æternam salutem consequi possint. Institutionum brevis haud patitur, me longo sermone immorari in eorum commentis refutandis, quod post Bossuetium, aliosque complures catholicos Scriptores egregie præstitit Valsechius *La verita della Chiesa Catholica Romana c. 8.* Vide etiam Lupolum *Prælect. jur. Eccles. c. 6. §. 8. & seq.*

(3) S. Hieronymus *in c. 3. Ep. ad Titum opp. t. 7. col. 738. ed. Vallarsii Veronæ.*

§. III. Est autem schisma vel internum, vel externum. Interni schismatis reus est, qui à propria Ecclesia injuste discedit, in eaque turbas excitat, & cœtus conflatur, qui in diversa studia rapiantur. Externum schisma est, ubi particulares Ecclesiæ, quæ mutuis fœderibus nexæ, & jugatæ sunt, exortis dissidiis dissociantur, neque amplius unam majorem ecclesiam conficiunt, sed tot existunt particulares cœtus, quot sunt ecclesiæ inter se dissidentes. Atque hoc quidem schisma particulare est, cum particulares Ecclesiæ inter se tantum dissociatæ sunt, sed tamen cum universali Ecclesia communionem, ac societatem retinent. Nam universale schisma est, cum aliqua Ecclesia, vel aliqui Christiani à catholicæ Ecclesiæ universitate discedunt.

§. IV. Schismatici, qui ab universali Ecclesia discessio-

nem faciunt, iisdem prope poenis, quibus hæretici, afficiuntur. Quamquam enim schisma sine hæresi esse possit, tamen eam plerumque conjunctam habet, aut in eandem erumpit. At qui à sua Ecclesia, suoque Episcopo injuste separantur, si clerici sint, deponuntur, si laici, extra Ecclesiam projiciuntur (1). Quod si Episcopus in pietate peccet, atque hæresis, apostasiæ, schismatis reus sit, recte se Christiani à peccatore præposito separabunt (2).

(1) Canon Apostolorum 32. apud Cotelerium *PP. Apostolic. t. 1. p. 440. ed. cit.* Clericus schismatis reus etiam poena excommunicationis plectitur in *can. 43. caus. 23. qu. 5.*

(2) *Plebs*, inquit Cyprianus *Ep. 67. al. 68. p. 288. ed. Amstelæd. 1700.*, "obsequens Prelatis Dominicis, & Deum metuens à peccatore Præposito separare se debet, nec se ad sacrilegi sacerdotis sacrificia miscere."

TITULUS VI.

De Vetita Tolerantia Hostium Religionis.

- I. Omnes à catholica veritate dissentientes inter catholicos non tolerandi.
- II. ad IV. Quid Ecclesia, quid Princeps sæcularis in hoc genus hominum agere debeat?
- V. Ne recta quidem ratio sinit inter catholicos versari hos homines, qui à veritate abhorrent.
- VI. Nulla his hominibus justa erroris excusatio est.
- VII. Quando, & quomodo hi homines tolerari possint?

§. I.

Ne catholicorum animi inficiantur erroribus, pravisque opinionibus, & factis eorum, quibus aliena à veritate sententia, & religio est, recte & sapienter Ecclesia constituit, ut hi homines procul à catholicorum societate, & consortio expellantur (1). Horum autem multiplex genus est. Nam alii sunt, qui Deum prorsus tollunt, aut qui ociosum fingunt, & nihil sollicitum rerum humanarum Deum; alii, qui rerum omnium effectorem faciunt, quod creatum est; sunt denique Apostatæ, Hæretici, Schismatici. Hi ut inter Catholicos maneant, ferendum non est.

(1) Vetus est error Apellis, ut testatur Eusebius *Histor. l. 5. c. 13. p. 226. ed. Valesii Cantabrig. 1720.* agentis fidei rationem non esse quærendam, quia si omnes in Christum credunt, atque in eo spem suam ponunt, ad eandem Ecclesiam pertinent, etiamsi fortasse in aliis rebus dissentiant; quem errorem & Georgius Cassander Bellarmini ætate, ut ipse testatur *de Laicis l. 3. c. 19. opp. t. 2. p. 272. ed. Ven. 1721.*, excitavit; Donatistæ Augustini ætate adversus catholicos contendebant hæreticos esse tolerandos, non autem coercendos poenis sive temporalibus, sive spiritualibus, quod ipse Augustinus ostendit *contr. op. Parmenian. l. 1. c. 8. opp. t. 9. col. 19.*, & *contr. ep. Petilian. l. 2. c. 10. t. 9. col. 223. ed. Ven. 1733.* Errorem hunc integrarunt Joannes Wicleffus, Joannes Hussius, Lutherus, Raymundus Lullus, Lælius Socinus, Gerardus Titius, Zimmermannus, Claudius, Jurieus, & omnes fere Protestantes. In eodem luto hæsitavit Auctor litterarum Judaicarum, Persarum, Turcicarum, Peruvianarum, Auctor operis *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, Auctor *de Meurs*, Auctor *de l'Esprit*, Voltairius *Traité sur la tolerance*, Montèsquieus *Esprit des loix liv. 25. Chap. 9. & 10.*, Alembertus *Defense de l'esprit des loix v. tolerance.* Novissime hæreticos & theologice, & civiliter tolerandos esse contendunt Bartholinus à S. Paulo Heremita Monachus, Leopoldus ab Hay Episcopus Gradecii Regiæ vulgo *Konigsgratz*, quem solide Josephus M. Isotta opusculo Vercellis edito an. 1728. *Della tolleranza Cristiana*, Tamburinius, quem Bartolomeus Cuccagnius peculiari opere refutavit. Ex ipsis Protestantibus, qui saniores sunt, ultro fatentur, atque ostendunt, nullo modo tolerandos esse, sed poenis esse coercendos, atque expellendos illos, qui Deum negant, aut qui eum nullam omnino habere censent rerum humanarum procuracionem, quæ monstra opinionum ipsi quoque civili reipublicæ maxime perniciosa esse docet Cicero *de Natur. Deor. l. 1. n. 2. & seq. opp. t. 2. p. 501. & seq. ed. Geneva 1743.* Ex eorum numeros sunt Grotius *de Jur. bel. & pac. l. 2. c. 20. §. 46.*, Puffendorffius *de Offic. homin. & civ. l. 1. c. 4. §. 2.*, & *de Jur. natur. & gent. l. 3. cap. 4. §. 4.*, Wolfius, Thomasius, Bohæmerus, Schmidius, alique complures, quos Jo. Albertus Fabricius laudat, & sequitur duobus operibus, quorum alteri titulus est "Delectus argumentorum, & syllabus scriptorum, qui veritatem religionis Christianæ, asseruerunt" *cap. 14.*, alteri vero *salutaris lux Evangelii cap. 26.*, item auctor *Epistolæ super tolerantia*, quæ Lockio tribuitur, quamque describit Clericus *Bibliot. univers. tom. 15.* Nostris vero Catholicis certum, fixumque est, tolerandos non esse homines à catholica veritate alienos, eosque meritis quoque poenis esse coercendos; atque id late demonstrant Suarezius *de Fide Sess. 3. disp. 20. per tot.*, Bellarminus *de Laicis l. 3. cap. 21. & 22. opp. tom. 2. pag. 276. ed. Ven. 1721.*, Rossensis *art. 33. contr. Luther.*, de Castro *de Just. hæret. punit. l. 2.*, Jacobus Pamelius *de Religion. diversitatibus non admittendis.* Valsechius *Dei fundamenti della religione e dei fonti dell'empietà l. 3. par. 1. c. 6. & La verità della Chiesa Cattolica Ro-*

mana c. 8. §. 11. seq. Papinus *Du tolerantissime*, Gouchatus *Lettr. critiq. let.* 126. ad 146., Nonnotus *L'Esprit de Voltaire dans ses écrits Chap. 10 Observ. sur la tolérance*, Lupolus *Prælect. jur. eccl.* l. 3. c. 5. §. 19., Emmanuel de Iturriaga, *Lettra di M.... al Vesovo di Konisgratz*, & in ejus apologia, cui titulus *Il sistema della tolleranza*, Joannes Damianus Vaccensis Archidiaconus *juxta religionis coactio*, auctor operis Friburgi editi an. 85, cui titulus: "La tolérance Chrétienne opposée au tolerantisme philosophique ou lettres d'un patriote su soi disant curé sur son dialogue au sujet des protestans." Videnda est etiam *apologie de Louis XIV.* "et de son conseil sur la revocation de l'édit de Nantes pour servir de reponse à la lettre d'un patriote sur la tolérance civ. des protestans de France;" præterea videndum est diarium ecclesiasticum Romæ t. 1. p. 131. & 147. & t. 2. p. 53. 57. 61. 65. Præclare Bossuetus, qui totum hoc argumentum late persequitur contra Jurieum *Histoïr de variat. sixiem. avertissim. dernière part. t. 5. p. 555. seq. éd. Paris. 1770.* inquit, n. 115. p. 311. "On voit clairement, que ce qui rend cette Eglise si odieuse aux Protestans, c'est est principalement, & plus que tous les autres, dogmes, sa sainte, & inflexible incompatibilité, si on peut parler de cette sorte; c'est q' elle veut être seule, parce q' elle se croit l'épouse: titre, qui ne souffre point de partage.... Car c'est en effet ce qui la rend si sévère, si insociable, & ensuite si odieuse à toutes les sectes séparées, qui la plupart au commencement ne demandoient autre chose, si non qu'elle voulût bien les tolérer, ou du moins ne le pas frapper de ses anathèmes. Mais sa sainte sévérité, & la sainte délicatesse de ses sentimens ne lui permettoit pas cette indulgence, ou plutôt cette mollesse: & son inflexibilité, qui la fait hair par les sectes schismatiques, la rend chère, & vénérable aux enfans de Dieu."

§. II. Porro Ecclesiæ est curare diligenter, ut fidei depositum integrum conservetur, ut unitas fidei, & charitatis, ideoque & veritatis à nemine abrumpatur; ut procul sit omnis error, & cuncta removeantur, quæ veritati obesse, atque ab ea Christianos abstrahere possunt (1). Quare ejus omnino proprium est officium, atque munus tum procul ejicere, tum pœnis coercere omnes (2), qui cum à catholica veritate dissentiant, alios corrumpere, fidemque infuscare possunt exemplo, impunitate, licentia, mali contagione, quæ ab uno profecta manat latius. Imo hæc agendi ratio non iis tantum prodest, qui integra fide sunt, à quibus omne removetur periculum depravationis, sed etiam iis, qui in errore versantur, quibus sæpe Ecclesiæ judicium, & justa coercitio salutem attulit (3).

(1) *Igitur scintilla statim ut apparuerit*, inquit Hieronymus *Comment. in ep. ad Galatas c. 5. vers. 9. opp. t. 7. col. 489. ed. Vallarsii Veron.*, "extinguenda est, & frumentum à massæ vicinia semovendum, secundæ putridæ carnes, & scabiosum animal à caulis ovium repellendum, ne tota domus, massa, corpus, pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arius una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem ejus flamma populata est." S. Ambrosius *Fide ad Gratian. c. 6. opp. t. 5. p. 311. ed. Ven. 1781.* dicit hæc: "hæresis velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis crevit, & dum sæpe reciditur, pullulat, igni debita, incendioque peritura."

(2) "Cur ergo non cogeret Ecclesiæ, inquit Augustinus *ep. 185. ad Bonifac. c. 6. opp. t. 2. col. 652. ed. Ven. cit.* perditos filios, ut redirent, si perditii filii coegerunt alios, ut perirent?" Hieronymus *ad Ripar. contr. Vigilant. ep. 109. n. 3. col. 721. t. 1. ed. Veron. cit.* "Non est crudelitas, inquit (crimina pro Deo puniri) sed pietas."

(3) Confer Augustinus *cit. ep. ad Bonifac.*, ubi late hæreticos repellendos, coercendosque esse demonstrat; & si aliud aliquando senserat, sic scribit in *Retract. l. 2. c. 3. opp. t. 1. col. 43. ed. cit.*, sunt duo libri mei contra partem Donati, in quorum primo dixi, non mihi placere, ullius sæcularis potestatis impetu schismaticos ad communionem violentè arctari. Et vere tunc mihi non placebat, quia nondum expertus fueram, vel quantum mali auderet impunitas, vel quantum eis in melius mutandis conferre potest diligentia disciplinæ."

§. III. Atque ita semper Ecclesiæ, Patresque omnes (1) devitari voluerunt, & cum catholicis conjunctos & consociatos esse vetuerunt omnes, qui à fidei veritate aberrarent; exemplo scilicet, & auctoritate eorum, quæ sacris libris continentur (2), quæque ab Apostolis gesta sunt (3). Neque vero alicui vim infer Ecclesiæ, aut alicui ad fidem violentè adducit, cum eos homines procul à catholicorum consociatione esse jubet, & pœnis etiam coercet. Tantum ea curat, ut erroribus non inficiantur, qui fide integra sunt, atque ut pœnis moniti errorem noscant, & ad fidem redeant, qui ab ea discesserunt.

(1) Confer Polycarpum *Ep. ad Philippen. n. 6. et 7.*, & Ignatium *M. Ep. ad Smyrnen. n. 4 et 7.* utrumque apud Cotelerium *PP. Apostolic. t. 2. p. 188. et 84. et 86. ed. Amstelædami 1724.*, Justinum *M. Dialog. cum Tryphon. Jud. n. 35. p. 132. ed. Paris. 1742.*, Irenæum *Contr. hæres. l. 4. c. 26. n. 4. opp. t. 1. p. 262. ed. Ven. 1734.*, Cyprianum *Ep. 39. ad popul. Chartag. p. 226. et 227. ed. Amstelædami 1700.* Optatum *Milevitanum Contr. Parmenian. l. 3. c. 7. p. 64. ed. Antwerp. 1702.*, Hieronymum in *Ep. ad Galat. c. 5. vers. 9. opp. t. 7. col. 738. ed. Vallar-*

sii Veron., Augustinum Ep. 93. ad Vincent. et Ep. 185. opp. t. 2. col. 230. et 643. Tract. 11. sup. Joan. n. 14. t. 3. part. 2. col. 382., et Contr. Ep. Parmen. l. 3. c. 6. t. 9. col. 75. ed. Ven. 1730., Ambrosium paulo ante laudatum, Leonem M. Ep. 15. ad Turib. in princ. opp. t. 1. col. 696. et Serm. 69. de Passion. Dominic. c. 5. col. 271. t. 1. opp. ed. Ballerin. Ven., Gregorium M. l. 1. ep. 74. ad Gemadium Patri. et Exarch. Afric. opp. t. 2. col. 558. ed. Paris. 1705., Isidorum Hispal. Sent. l. 3. c. 13. p. 670. ed. Paris. 1601., Pelagium I. ep. 2. 3. et 4. ad Narset. apud Labbæum Conc. t. 6. col. 468. ed. Ven., Bernardum serm. 66. in Cantic. n. 12. opp. t. 4. p. 341. ed. Ven. 1765. Thomam Aquin. 2. 2. qu. 10. art. 8., et qu. 11. art. 3. Vide etiam quæ de Samosatensi, deque Alexandria Ecclesia adversus Arianos gesta memorant Theodoretus Histor. lib. 4. c. 15. p. 165. ed. Valesii Cantabrig. 1720., quæque Athanasius in Vita n. 68. p. 677. opp. t. 2. ed. Patav. tradit de Antonio, qui scilicet "neque cum Meletianis schismaticis quidquam habuit commercii... neque cum Manichæis, aliisque hæreticis amice contulit unquam... Existimabat enim, & adserebat, amicitiam horum, & consuetudinem animæ perniciem, atque interitum esse;" quæ denique ab omnibus generatim Episcopis contra hæreticos fieri consuevisse testatur Eusebius Histor. l. 4. c. 24. p. 160. ed. Taurin. 1746. Similia pene sunt, quæ de Paphnutio memoriæ prodidit Sozomenus Hist. l. 2. c. 25. p. 81. ed. Cantabrig. 1720.

(2) Joannes ep. 2. vers. 10. et 11. "Si quis venit ad vos, inquit, & hanc doctrinam (Christi) non habet, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis; qui enim dicit illi ave, communicat operibus ejus malis." Paulus ad Titum III. 10. "Hæreticum hominem post unam, vel secundam correptionem devita, sciens quia perversus est, & ad Romanos XIV. 17. Rogo vos, fratres, ait, ut observetis eos, qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis; per dulces enim sermones, & benedictiones seducunt, corda innocentium." Idem habet ipse Paulus II. ad Timot. II. 17., & seq., II. ad Thessalonic. III. 6. et 14., & Matthæus VII. 15.

(3) Joannes Evangelista Cerinthum videns sese in balneo lavantem, statim fugit; sicuti narrat Irenæus Contr. hæres. l. 3. c. 3. t. 1. p. 177. ed. Ven. cit., qui & hæc addit momentosa verba: "tantum Apostoli, & eorum discipuli habuerunt timorem, ut ne verbotenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem." Quod etiam scriptum reliquit Eusebius Hist. l. 4. c. 14. p. 161. ed. Cantabrig. 1720. Confer etiam quæ de Policarpo Joannis discipulo scribit Hieronymus de Vir. illustr. c. 17. opp. t. 2. col. 843. cit. ed. Veron.

§. IV. Sed & Princeps civili reipublicæ præpositus catholicæ religionis hostes expellere, pœnisque coercere debet (1). Nam ejus est tueri veritatem, curare diligenter, ut ea semper integra sit, remove omnia, quæ alios abstrahere

ab hac veritate possunt, quæque hominum erga Deum officiis adversantur. Quare cum quis ab Ecclesia veræ religioni inimicus judicatus est, debet omnino Princeps omni ope, & opera eniti, ut arceatur contagio sceleris, quo tota respublica corrumpi, & contaminari potest (2). Accedunt dissidia, seditiones, confusio, & perturbatio rerum, cetera mala, quæ, ut plurimum, existunt propter consociationem eorum, quibus in odio veritas est (3); horum vero malorum, vel ipse metus, atque periculum ad omnem eorum causam removendam sollicitat eum, cui publica salus, atque tranquillitas commissa est.

(1) Duplex distinguitur tolerantia, altera, quæ ecclesiastica, altera, quæ civilis dicitur. Ecclesiastica tolerantia est, cum quis omnes hæreticos veræ Ecclesiæ membra, & veros filios agnoscit, civilis autem, cum omnibus sectis libere suæ religionis cultus, impunitasque conceditur. Recte autem est animadversum a Bossueto Histoire des Variat. avvertissem. sixiem, sur les let. de M. Jurieu dern part. n. 11. t. 5. p. 165. ed. Paris. 1770., quod eorum, qui civilem tolerantiam defendunt, hoc consilium, hoc propositum est, ut ecclesiasticam quoque tolerantiam confirmant, interque catholicam, ceterasque religiones nullum discrimen faciant. "Si on se déclaroit, inquit ille, ouvertement pour la tolerance ecclesiastique, c'est-à-dire qu'on reconnoit tous les heretiques pour vrais membres, & vrais enfans de l'Eglise, on marqueroit trop evidemment l'indifference des Religions. On fait donc semblant de se renfermer dans la tolerance civile... leur dessein veritable est de cacher l'indifference des religions sous l'apparence misericordieuse de la tolerance civile."

(2) Egregie S. Augustinus Tract. 11. in Joan. ad n. 14. opp. t. 3. par. 2. col. 382. cit. ed. Ven. "Mirantur autem, inquit, quia commoventur Potestates Christianæ adversus detestandos dissipatores Ecclesiæ. Si non erant moverentur quomodo redderent rationem de imperio suo Deo? Intendat charitas vestra, quid dicam; quia hoc pertinet ad Reges sæculi Christianos, ut temporibus suis pacatam velint matrem suam Ecclesiam habere, unde spiritualiter nati sunt... Talia facere volunt (hæretici) & saltem talia pati nolunt. Nam videre, qualia faciunt, & qualia patiuntur; occidunt animas, affliguntur in corpore, sempiternas mortes faciunt, & temporales se perpeti conquirunt." S. Leo M. ad Turrib. Ep. 15. in princ. t. 1. col. 696. ed. Ballerin. dicit hæc: "Merito Patres nostri, sub quorum temporibus hæresis hæc nefanda prorupit, per totum mundum, instanter egere, ut impius furor ab universa Ecclesia pelleretur, quando etiam Principes mundi hanc sacrilegam amentiam ita detestati sunt, ut auctorem ejus, & plerosque discipulos legum publicarum ense prostererent, & profuit diu ista districtio ecclesiasticæ lenitati, quæ, etsi sacerdotali contenta judicio, cruentas refugit ultiones, severis tamen Chris-

tianorum Principum constitutionibus adjuvatur, dum ad spirituale non-, nunquam recurrunt remedium, qui timent corporale supplicium." Idem habet S. Isidorus Hispalensis *de Summo bono seu Sentent.* l. 3. c. 51. p. 686. *ed. Paris 1601.*, cujus hæc verba sunt: "Sæpe per regnum terrenum coeleste regnum proficit, ut qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinam Ecclesiae agunt, rigore principum conterantur, ipsamque disciplinam, quam Ecclesiae humilitas exercere non prævalet, cervicibus, superborum potestas principalis imponat, & ut venerationem mereatur, virtutem potestatis impertiat," S. Gregorius M. l. 1. ep. 74. *opp. t. 2. col. 558. ed. Paris 1705.* vehementer laudat Gennadium Patritium, & Exarcham Africae, quod magno studio hæreticos armis persequeretur. "Cognovimus, inquit, eos contra catholicam Ecclesiam, Domino eis ad-, versante, colla subrigere, & fidem velle Christiani nominis inclinare; sed Eminentia vestra conatus eorum comprimat, & superbas eorum, cervices jugo rectitudinis premat." Mitto cetera Patrum testimonia, quæ multa sunt; tantum seligam quædam ex iis à civili potestate adversus hæreticos gesta sunt. Constantinus M. in exilium pepulit Arium à Nicæno Concilio damnatum, teste Sozomeno *Histor.* l. 1. c. 20. p. 38. *ed. Cantabrig.* 1720. idem Donatistas in campum educi, ac trucidari mandavit, ut testatur Augustinus *contr. ep. Parmen.* l. 1. c. 8. *opp. t. 9. col. 19. ed. cit.*, qui recte id factum affirmat, eundemque adversus hæreticos severissimas tulisse leges, scribit Eusebius *in ejus vit.* l. 3. c. 64. p. 620. *ed. Cantabrig.* 1720. Justinianus omnes hæreticos procul ab imperio expelli voluit, ut tradit Auctor *Histor. Miscellæ* l. 16. apud Muratorium *Rer. Ital. Script.* t. 1. p. 104. *Mediolan.* 1723. Priscillianus hæreticus cum sociis ab Evodio Præfecto jussu Maximi Imperatoris interfectus est, probante Hieronymo *ad Ctesiphont.* Ep. 133. c. 3. *opp. t. 1. col. 1023. ed. Vallarsii Veron.*, & Leone M. Ep. 15. *ad Turrib.* *opp. t. 1. col. 696. ed. Ballerin.* Michaelem Imperatorem hæreticos capite mulctatos voluisse, scribit laudatus Auctor *Histor. Miscel.* l. 24. p. 176. Basilium magum, & hæreticum Romæ à catholico populo combustum fuisse, testatur Gregorius M. *Dialog.* l. 1. c. 4. t. 2. col. 165. *ed. cit.* Confer etiam l. 4. §. 8. *cod. de Hæret.*, l. 1. & 2. *de Sum. Trinit.*, l. 1. *et seq. de Apostat.*; item constitutionem Friderici II. Imp., quæ integra describitur ab Innocentio Cironio *in V. Comp. Decretal.*, & cujus fragmenta extant in *Auth. Si vero & Auth. Credentes c. eod.*, præterea quæ de Alexio Commeno Imp. memoriæ prodidit Zonaras in ejus *vita n. 23. in Byzantina Hist. collect.* *ed. Paris. 1687. p. 301.*, de sui vero temporis disciplina S. Bernardus *in Cantic. serm.* 66. *opp. t. 4. ed. Ven.* 1765. p. 341.

(2) Quantum mali civili reipublicæ attulerint Ariani, Donatistæ, Manichei, Viclephitæ, Hussitæ, Anabaptistæ, Lutherani, Calviniani, generatim omnes hæretici, satis ex historiis compertum est. Quod etiam ostendit Auctor libri editi an. 1787, cui titulus *Discours à lire au conseil en présence du Roy par un ministre patriote sur le projet d'accorder l'état civil aux Protestans.* Ipse Petrus Bayleus multa dat argumenta in

Commentar. Philos. ad illa verba, Compelle intrare, ut conficiat, puniendos esse atheos, & hæreticos, qui morum regulas corrumpunt, qui turbas in republica excitant, qui ministris injuriam irrogant, qui malæ fidei sunt; qui societati inferunt detrimentum. Ex quibus omnes pœnas à catholicis contra hæreticos constitutas vindicari, late, ac nervose ostendit Gauthatus loc. cit. let. 144. Confer etiam Bossuetium Hist. variat. l. 10. c. 56.

§. V. Quin etiam recta ratio non sinit, nobiscum versari homines, qui abhorrentes à veritate sententias sequuntur. Nam ex ea cognitum, comprehensumque animis habemus, esse dominatorem, & effectorem omnium, cuncta nutu regentem, præsentem, immortalem, ac præpotentem Deum, quem eo, quo decet, cultu prosequi debemus, & à quo quidquid credendum accepimus, veritatis habendum loco est. Non enim ipse falli, aut fallere quemquam potest. Quisquis igitur ab iis dissidet, quæ à Deo tradita, & patefacta hominibus sunt, impius est, & veritati resistit; nec recta ratio errorem cum veritate confundi sinit, & cum iis, qui veritati adhærent, turmatim, atque commixtim vivere, qui alios deducere à veritate possunt (1).

(1) Pulcre Victorius Maria Costa de Arignano Cardinalis, & Archiepiscopus Taurinensis in egregia *Synodo Diœcesana*, quam nuper evulgavit, c. 2. p. 33. "Neque enim hominum societati, inquit, bene esse potest, nisi homines secundum rectam rationem vivant. Quid autem est rectum, tam rationem sequi, nisi Dei voluntati, qui æterna, & summa ratio est, obtemperare, & juxta eam vivere?"

§. VI. Neque alicui justa erroris excusatio est, aut quod in veritate hæret, aut quod eam non satis exploratam habet. Nam Deus, qui homines veritatem agnoscere, & sequi voluit, certa dedit signa, quibus eadem innotesceret. Quisquis hæc signa despicit, neque sedulo in veritatem inquirat, culpa non vacat; cum iis vero, qui prave sentiunt voluntate, & pervicacia sua, quæ potest esse recte sentientibus consuetudo, societas, similitudo religionis, morum, sententiarum, ex qua conjunctio societatis existit?

§. VII. Quod si interdum mali gravioris metus, atque periculum expelli non sinit à civitate hæreticos, ceterosque similes, licet exlegi necessitati morem gerere, & obtemperare. Tunc autem hi homines in civitate retinentur;

sed ita tamen retinendi sunt, ut eorum error latius manare non possit, neque ceteri ex eorum societate detrimenti aliquid accipiant.

TITULUS VII.

De libris improbatae lectionis.

I. Quam grave ex pravorum librorum lectione malum.	V. Ab Ecclesia speciatim notandi sunt libri, qui legi nequeunt.
II. Horum librorum lectio merito ab Ecclesia vetita.	VI. Doctrina in aliquo libro ab Ecclesia damnata ab omnibus damnanda est.
III. Cautio in ea re Hebræorum, Ethnicorum, Sectarum omnium.	VII. Quomodo Summus Pontifex pravos libros condemnet?
IV. Pravorum lectio librorum ab Ecclesia vetanda est.	

§. I.

Non societas tantum, & consuetudo hæreticorum, eorumque omnium, qui male de religione sentiunt, atque à veritate discrepant, sed etiam pravorum lectio librorum nobis vehementer obest, moresque vitiat, & à rectis vivendi, atque credendi regulis abducit. Itaque ut à perniciose refugimus societate, ita nobis abstinendum est à pravis libris, quorum præceptis imbui legendo possumus, atque ad eorum mores, consuetudinemque deduci (1). Imo gravius est, quod ex pravis libris, quam quod ex pravo sermone accipimus, detrimentum. Nam quæ legimus altius, quam quæ loquendo audivimus, hærent impressa animo, & difficilius è memoria elabuntur.

(1) Adversus vetitam pravorum librorum lectionem multa scripsere Protestantes, aliique complures, quibus nulla religio est, quique agre ferunt, eripi ex manibus hominum libros, à quibus ipsi in errorem deducantur, eorumque mores depraventur. Jacobus Laurentius an. 1719. Amstelædami dissertationem edidit "de Libris Gentilium, Judæorum, Turcarum, Patrum, Pontificiorum tolerandis, Protestantium vero prohibendis." Daniel Francus sub disciplina Jacobi Thomasi an. 1666. exercitationem evulgavit de *Indicibus Papistarum expurgatoriis*, quam valde auctam an. 1684. iterum edidit Lipsiæ cum titulo "Disquisitio academica de Papistarum indicibus librorum prohibitorum, & expur-

gatoriorum, in qua de numero, auctoribus, occasione, contentis, fine, & jure indicum illorum disseritur." In eodem argumenti genere versati sunt Bernardus Von Sanden, cujus est: "Exercitatio Theologica de indicibus librorum prohibitoriis, & expurgatoriis apud Pontificios, *Joannas Conradus Schramm*, à quo edita est *disputatio de Librorum prohibitorum indicibus, horumque utilitate, & abusu.*" Justus Hennings Bohemerus, cujus dissertatio de *Jure circa libros improbatæ lectionis ad l. 4. §. 1. ff. Famil. ercisc.* prodiit an. 1724. Halæ Magdeburgicæ, quam deinceps ipse Bohemerus inseruit *Juri Ecclesiastico t. 4. l. 5. tit. 7. de Hæret. §. 67. ad 124.*, Christophorus Schoettgenius, qui Dresdæ evulgavit commentarios quinque, quorum tres sunt "de Indicibus librorum prohibitorum, & expurgandorum, *quartus de Nævis litterariis, quintus de Nævis politicis Indicibus prohibitorum, & expurgatoriorum, præterea tractatum de Expurgatione Pontificia librorum prohibitorum.*" Est etiam Arnaldi opus, quod anno 1771. in Italicum sermonem conversum Venetiis prodiit *delle Proibizioni de' libri*. In eodem luto hæsitant Voltairius, Auctor litterarum Judaicarum, itemque Auctor libelli, cui titulos *Essai sur la liberté de produire ses sentimens*, aliique similes, qui bellum religioni, bonisque moribus indixerunt. Ecclesiæ potestatem vetandi lectionem pravorum librorum, præter duos Protestantes Danielem Colberum, & Andræam Kunadium, in discrimen revocare ausi sunt Paulus Sarpus, Fevronius, & paucis ab hinc annis Camillus Nanettus Antecessor Patavinus, ejus anno 1767. Venetiis editi "Avvertimenti politici istorici canonico-legali ai Principi Cristianiani intorno all' uso della loro potestà sulle cose ecclesiastiche, e sacre, *item auctor operis La Chiesa, e la repubblica dentro i loro limiti.*" Sed de pravorum librorum merito vetita lectione, deque Ecclesiæ, & Romani Pontificis in eo negotio potestate solide, graviterque deservierunt Gabriel Putherbeus "Theotimum sive libri tres de Expurgandis, malis libris, *Jacobus Greiserus de Jure, & modo prohibendi, expurgandi, & abolendi libros hæreticos, & noxios, qui deinceps scripsit, etiam hujus operis Supplementum, ac denique Epimetrum seu Auctarium ad opus, & supplementum de Jure, & modo, quæ omnia extant tom. 13. operum ipsius Greiseri, quæ anno 1734. edita sunt Ratisbonæ; Theophilus Rainaudus "Erotemata de malis, ac bonis libris, deque justa, aut injusta eorumdem confixione, quod opus descriptum est inter cerera Raynaudi opera Lugduni edita an. 1665. tom. 11. Multa etiam, & præclara eadem de re collegit Joannes Baptista Braschius in egregio opere de *Libertate Ecclesiæ t. 3. c. 26.*; multa item in medium allata sunt à Mariano Ruelio Carmelita, qui Arcadice nomine Gilasci Eutelidensis edidit "Saggio dell' Istoria dell' Indice Romano, de' libri proibiti, atque ab *Alphunso de Liguora Episcopo de Justa prohibitione, & abolitione librorum nocuæ lectionis.*" Sed omnium copiosissime, accuratissimeque totum hoc argumentum pertractavit Cl. Zaccaria, qui primum edidit dissertationem, quæ extat *t. 3. Annal. litter. Ital. l. 1. c. 13.*, deinceps vero anno 1777. peculiare opus, cui ti-*